

LIBRISWe know
books

Constanța Vintilă este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română. A fost directoarea proiectului european *Luxury, Fashion and Social Status in Early Modern South-Eastern Europe* (vezi <http://luxfass.nec.ro>).

Scrieri: *Changing Subjects, Moving Objects: Status, Mobility, and Social Transformation in Southeastern Europe, 1700–1850*, Brill, Leiden, 2022; *Patimă și desfătare: Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească (1750–1860)*, Humanitas, 2015; *Evgheeniți, ciocoi, mojiți: Despre obrazy primii modernități românești (1780–1860)*, Humanitas, 2013; *În șalvari și cu ișlic: Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, Humanitas, 2004, 2011; tradusă în germană cu titlul *Im Schalwar und mit Baschlik: Kirche, Sexualität, Ehe und Scheidung in der Walachei im 18. Jahrhundert*, Frank&Timme, Berlin, 2013; *Focul Amorului: Despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750–1830)*, Humanitas, 2006, 2023, tradusă în germană cu titlul *Liebesglut: Liebe und Sexualität in der rumänischen Gesellschaft 1750–1830*, Frank&Timme, Berlin, 2011.

Coautor la *Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, secolele XVI–XIX* (împreună cu Giulia Calvi, Măria Pakucs-Willcoks, Nicoleta Roman, Michał Wasiucionek), Humanitas, 2021, tradusă în engleză *Luxury, Fashion and Other Political Bagatelles in Southeastern Europe, 16th-19th Centuries*, Humanitas, 2022; Dimitrie Foti Merișescu, *Tînerețile unui ciocoiș: Viața lui Dimitrie Foti Merișescu de la Colentina, scrisă de el însuși la 1817*, ediție critică, introducere și note de Constanța Vintilă-Ghițulescu, Humanitas, 2019.

Coordonatoarea volumelor: *Women, Consumption, and the Circulation of Ideas in South-Eastern Europe, 17th-19th Centuries*, Brill, 2017; *From Traditional Attire to Modern Dress: Modes of Identification, Modes of Recognition in the Balkans (XVIth-XXth Centuries)*, Cambridge Scholars Publishing, 2011.

CONSTANȚA VINTILĂ

EVGHENIȚI,

CIOCOI, MOJICI

DESPRE OBRAZELE
PRIMEI MODERNITĂȚI ROMÂNEȘTI
1750–1860

Ediție revăzută și adăugită

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Argument	11
<i>Contextul internațional</i>	13
<i>Despre prefacere și progres</i>	15
Abrevieri	23
PARTEA ÎNTÂI	
Ighemonicoși și simandicoși: boierii și ifosele lor	
I. De la dregători cu barbă la miniștri	27
<i>Galantomie și filantropie</i>	28
<i>Filotimie și slugărnicie</i>	34
<i>Comis, sau conte? „Ornamentele“ mândriei sociale</i>	45
<i>Evgheși și cioci</i>	47
<i>Vechile ranguri, noile funcții și Regulamentele Organice</i>	57
<i>Dregători și miniștri</i>	61
a) „Vrednicia și cinstita purtare“	68
b) Competențe și „specializări“	70
c) „Nerespectarea drepturilor țării“	78
d) „Meritocrația“ între rudenie și amicitie	79
<i>Boier fără slujbă, doctor fără voie</i>	89
<i>Marghioale și marghiolii</i>	97
II. Provincialii și modernizarea	107
<i>Musiu Șarlă și Madama: despre educația la „țară“</i>	109
<i>De la Târgu Jiu la capitală</i>	113
<i>De la Cerneți la Paris</i>	115

Comunitate, sociabilitate și identități sociale

I. Vecini, reputații și control social în societatea românească a Vechiului Regim	121
<i>Vecini și vecinătăți</i>	121
<i>Construirea reputațiilor</i>	138
<i>Control social și ordine politică</i>	153
II. Biserica în epoca schimbărilor: tradiție, sau modernitate?	162
<i>Biserica și Regulamentele Organice</i>	162
<i>Profesionalizarea clerului între seminar și simonie</i>	168
<i>Preotul – „apostolul” modernizării?</i>	174
<i>Milostenii și Case făcătoare de bine – asumarea misiunii sociale cu poruncă de la Stăpânire</i>	181
<i>Moravuri și... moravuri</i>	184
<i>Dimensiunea politică</i>	194
<i>Vestitorul Bisericesc</i>	201
III. Aceeași comunitate, alte valori, câte schimbări?	206
<i>Vecinătăți vs rudenie – mahala vs comunitate</i>	207
<i>„Identitatea de hârtie”</i>	212
<i>„Fără de căpătâi”: identitate, mobilitate, comunitate</i>	220
PARTEA A TREIA	
Norodul între „lipicioasa sărăcie” și ifosul rangului	
I. Slujbe și slujbași: de la Ocârmuire la birocrăție	227
<i>Plevușca: micii boieri</i>	227
<i>În umbra puterii: slugile boierești și clientelismul</i>	232
<i>O slujbă cât de mică... da’ la stăpânire să fie:</i>	
<i>despre birocrăție și funcționarism</i>	243
<i>A avea o meserie între procopseală și sărăcie</i>	258
<i>De la Lina țiganca la Madame Hélène:</i>	
<i>despre slugile particulare</i>	267
<i>„Vremea vinde paile și nevoia le cumpără”:</i>	
<i>despre folosul unei profesii</i>	274

II. Elogiul muncii la Ștefan Episcopescu	278
<i>Memorie de taină pentru iconomie și iconomi</i>	278
<i>Adună-te cu cei deopotrivă ție</i>	281
<i>Țrănia menajului</i>	286
<i>„Duhul veacului” și „fățărnicia politicii”</i>	290
<i>Bogăția... sau lipicioasa sărăcie...?</i>	293
<i>Iconomia sau despre buna chiverniseală</i>	295
<i>Omul folosit: între „măsura cumpătului” și „iconomie”</i>	297
III. Satul și civilizația schimbării	302
<i>Mojici și ticăloși: țărani și îndepărtata civilizație</i>	302
<i>Ofisuri, gazete și manuale pentru disciplinarea satelor</i>	305
<i>„Părinteștile noastre porunci” și „nebăgarea de seamă”</i>	313
<i>Câte bordeie...</i>	316
<i>La școală sau la semănat?</i>	319
<i>Magaziile de rezervă: utopia abundenței</i>	322
<i>Pe drumurile satelor: vagabonzii, holera, hoții</i>	325
<i>În loc de concluzii:</i>	
<i>„Totul se sfârșește și nimic n-au început încă”</i>	335
Bibliografie	
I. Surse inedite	345
II. Surse editate	347
<i>Colecții de documente</i>	347
<i>Surse narative</i>	349
<i>Presa vremii</i>	352
<i>Coduri de legi</i>	353
III. Studii de specialitate	353
<i>Literatură românească</i>	353
<i>Literatură străină</i>	363

LBRIS

We know
books

PARTEA ÎNTÂI

*Ighemonicoși și simandicoși:
boierii și ifosele lor*

De la dregătorii cu barbă la miniștri

Pentru a înțelege pașii făcuți de societatea românească în drumul ei spre modernizare, trebuie să începem cu o analiză asupra clasei sociale care a contribuit la înfăptuirea acestui proces. Câteva teme mari vor fi abordate astfel încât să dea seamă despre maniera de implicare sau neimplicare în transformările suferite, de opozițiile sau acceptările presupuse de „nou“ sau „progres“. Cum se definește această boierime? Cum o văd și o definesc ceilalți? Răspunsul la aceste întrebări va fi evaluat din trei perspective. Perspectiva socială va încerca să afle ce o face să fie diferită de alte categorii sociale, care îi sunt privilegiile, comportamentele și manierele de afirmare a unei identități proprii. Perspectiva politică va încerca să deslușească rolul jucat în stat și societate, implicarea acestei boierimi în structurile politice, maniera de recrutare în funcțiile politice, militare și administrative. Perspectiva economică se va opri asupra resurselor și a modului lor de folosire, asupra raportului cu proprietatea și a locului ei în definirea unui statut, a unei identități; vor fi însă analizate și alte două probleme adiacente, însă la fel de importante, raportarea la celelalte activități economice, mai puțin specifice calității de „nobil“, cel puțin în alte civilizații, precum și relația cu transformările de pe piața economică.¹

1. Vezi și excelenta analiză teoretică a genezei burgheziei române propusă de Alexandru-Florin Platon, *Geneza burgheziei în Principatele*

Comportamentul unui boier adună tot ceea ce poate fi mai contradictoriu: cupiditate și galantomie, filantropie și tiranie, bunătate și violență, lașitate și cutezanță etc. Vom încerca să punctăm câteva dintre ele, creionând, cu ajutorul documentelor, figuri memorabile sau caractere puternice. Vom analiza, într-o primă parte, valorile boierimii române, modalitățile de reprezentare și identificare. Accentul va fi pus pe ceea ce ține de „mândria socială” construită în jurul unei poziții în societate: generozitate și vanitate, onoare și cupiditate, demnitate și slugărnicie, risipă și galantomie. Vom observa cum aceste valori se adaptează (sau nu) necesității profesionalizării acestei categorii sociale și cum are loc procesul de transformare a unui mare dregător *ighemonicos* și *simandicos* într-un înalt ministru responsabil și atent la promovarea intereselor statutului.

Galantomie și filantropie...

Frica de Dumnezeu și mersul la biserică arată deseori o trăsătură principală a acestor boieri. Unii dintre ei se desprind ușor din grupul comun și devin modele pentru ceilalți, tocmai datorită consecvenței în promovarea unui comportament. Post, mers la biserică, rugăciuni, danii către biserici, spitale și mănăstiri, larghețe față de supușii de pe moșii, mai ales cu prilejul marilor sărbători religioase, la Crăciun și la Paște, de exemplu, gesturi și atitudini care definesc calitatea de mare boier. Un boier *ighemonicos*, *simandicos* și cu ifos trebuie să fie astfel, și nu altfel.¹ Evghenit și blagorodnic,

Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997.

1. Pentru definirea termenilor, vezi Ladislav Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque phanariote*, Budapesta, 1939, pp. 199, 251.

boierul pune totul în joc pentru a-și arăta măreția (*ighemonia*), trage sfori și pretinde slujbe în divan pentru a susține importanța sa și cinstea familiei sale (*simandicos*). Dar ifosul (rangul, și nu folosim termenul aici în sensul lui peiorativ) nu poate fi întreținut decât cu ajutorul celor mulți, pentru care există galantomia și filantropia. Nu vom insista prea mult asupra comportamentului marelui vornic Iordache Crețulescu, discutat deja și foarte cunoscut, vom spune doar că el este unul dintre marile personaje ale secolului al XVIII-lea tocmai pentru că adună toate acele elemente capabile să facă un boier mare. Prin aceste gesturi, boierul caută faimă și notorietate.

Generozitatea este una dintre marile calități ale boierimii din Țara Românească și Moldova. Lăsăm la o parte opera de citorire, de altminteri foarte importantă, pentru că se înscrie în cu totul alt registru, și ne oprim mai ales la rolul săracului în manifestarea generozității. Mai întâi de toate, calea individuală: nu există testament de mare boier care să nu conțină mile și pomeni pentru cei săraci. Testamentul este un bun instrument pentru măsurarea acestei generozități. Punga și inima boierului reglează numărul celor care se vor bucura de haine, alimente, cereale, bani, animale, sau chiar loturi de pământ.

Pentru măritișul fetelor sărace marele ban Constantin Bălăceanu lasă 5000 de taleri, cu intenția bine susținută de a dota 20 de fete sărace, fiecareia revenindu-i 250 de taleri, o zestre considerabilă pentru o fată de țăran, dar care nu putea fi obținută oricum. Fiul legatarului, Ștefan, în calitate de executor testamentar, trebuie să obțină informații „prin bună cercetare” cu privire la conduita fetelor: dacă sunt într-adevăr sărace, dacă sunt cinstite și „nu după poduri”, adică prostituate. De fapt, banii se dau numai și numai pentru măritiș, nu pentru uzul cotidian al părinților. Boierul este o adevărată instituție caritabilă în privința înzestrării fetelor sărace, de ajutorul lui beneficiind alte opt fete,

care fac parte din anturajul său, rude de sânge scăpătate sau rude spirituale. Sumele de bani alocate variază în funcție de locul pe care tații fetelor îl ocupă în rețeaua de solidaritate construită de boier de-a lungul întregii vieți. Primul loc este ocupat de Elena, o copilă orfană crescută în casa boierului și care, cu timpul, i-a devenit ca și fiică. Ea primește 4000 de taleri și, în plus, fiul cel mare are sarcina de a se ocupa personal de viitorul ei, căutându-i un soț pe măsură: „să-i cauți cu oareșicare chiverniseală un om să o căsătorești“. Pe locul doi, cu 1000 de taleri, se află Sultana, fata medelnicerului Andrei, fina boierului. Cu 500 de taleri sunt înzestrate mai multe fete sărace și orfane, fiicele unor mici boieri sau negustori, apropiați ai boierului, Marghioala și Eufrosina, fiicele răposatului cămăraș Mihalache, copila serdarului Neculae, cea a pitarului Iane, a lui Hagi Ioniță (aceasta murind între timp, banii au fost dați altei fete) și, în fine, Marghioala, fiica Elenei Drugănească. Iată înzestrările dintr-odată nu mai puțin de 28 de fete.¹

Dar nu toți boierii sunt atât de darnici. Răducan Filipescu, mare stolnic, înzestrează doar două fete cu 250 de taleri fiecare², în timp ce Sandu Bucșănescu se ocupă de rudele sale sărace, fiecare nepoată primind „150 de taleri pentru haine, o fată de țigan, o pereche de cercei, un inel și două-trei șiruri de mărgăritare“.³

Uneori galantomia atinge limitele ridicolului: mai nici-odată un boier nu-și permite să arunce banii pe fereastră; atât timp cât o face pentru o cauză, comportamentul lui se înscrie într-un joc acceptat și promovat, într-o logică a prestigiului. Cine l-ar putea condamna pe marele boier Nicolae Dudescu că și-a risipit averea în speranța obținerii unei

1. Ștefan Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boieresti*, București, 1911, vol. II, p. 21.

2. ANR, ms. 143, ff. 139r-141r.

3. Document publicat în *Arhivele Olteniei*, 1934, pp. 431-435.

iluzorii bunăvoințe din partea marelui Napoleon? Ce cauză nobilă! Cât patriotism! Deși, când a rămas sărac, iar marele cămătar Băltărețul i-a înghițit averea, nimeni nu i-a sărit în ajutor. Nu același lucru se poate spune despre un parvenit, care nu ar avea un temei prea clar pentru a afișa un astfel de comportament și care, în chip logic, nu ar avea dreptul la risipirea averii pentru un rang nedetănut. Și iată că aceeași lume îl condamnă pe unul ca Dumitrache sluger, slugă pe la marele vistier Hagi Moscu, îmbogățit peste noapte, prin mijloace numai de el știute, că își risipește averea pentru a afișa un lux și o bogăție aflate mult prea departe de rangul obținut cu trudă: „au început a face foarte mari cheltuieli, cu case cum se văd, gevaeruri, haine, galantomii, împrumuturi și caldarâmuri, încât au adus lumea *la foarte mare mirare*“, notează Grigore Andronescu. „Mirarea“ avea să fie repede elucidată, atunci când curiozitatea lumii cercetează și află că „fură trei catastișe, șase sute doazăzeci de mii lei“ de la stăpână-său. Iar sluga, ce se arătase „foarte plecată oamenilor“, fugi de „rușinea lumii“, lăsându-i pe ceilalți să plătească și să jelească.¹ Or, o asemenea „bogăție“ nu trebuie folosită în scopuri atât de nepotrivite, nicidecum expusă, dacă rangul nu are nevoie de o susținere atât de „înaltă“.

Ca și alte elemente de vizibilitate – haine, blănuri, pozoabe, trăsurile –, a invitarisi, a proscalisi cât mai multă lume la masă, constituie un semn al rangului și al distincției sociale. Marele hatman Teodor Balș (cca 1791-1867) are totdeauna „mosafiri“; un bucătar iscusit, Forcaș, gătește douăsprezece feluri de bucate, se adaugă mezelurile „care trebuie să fie gustate negreșit“.² Aceeași larghețe afișează

1. *Însemnările Androneștilor*, publicate cu un studiu introductiv de Ilie Corfus, București, 1947, pp. 52-53.

2. Pentru detalii cu privire la relația dintre mâncare și statut social a se vedea Constanța Vintilă, „Eating Daintily: Food and Social Practices in the Danubian Principalities“, *Food & History*, 21.2, 2023, pp. 99-126.

și „ultimul mare boier“ al Munteniei Iordache Filipescu. „Cel care m-a impresionat mai mult decât oricare altul, datorită frumosului său aspect și al hainelor bogate, a fost baș boierul Gheorghe Filipescu. Trăsăturile nobile ale feței sale, împreună cu barba lungă, complet albă, îl distingeau de ceilalți. Pe deasupra adera la felul de viață din vremurile trecute. Era totdeauna înconjurat de familie și toți prietenii săi erau bine-veniți la masa lui. O altă masă era zilnic întinsă la parterul casei sale pentru săraci. Câteodată se adunau acolo mai multe duzini de oameni. Această ospitalitate mărinimoasă și realmente seniorială i-a zdruncinat atât de tare afacerile încât a fost obligat să-și vândă una câte una marile sale moșii. Cu toate acestea nu ar fi acceptat niciodată să-și schimbe modul de viață. Odată cu moartea lui Gheorghe Filipescu a dispărut acest onorabil exemplu al trecutului și nu putea fi altfel în actualele condiții de viață“, își amintește Nikolai Karlovici Giers, diplomat rus în Principate între 1844 și 1863.¹

Filotimia fără seamă iese la iveală în fiecare gest al unui mare boier. Nu poate fi altfel, numai așa se impune în memoria unui public care îl urăște atât de mult, încât îi știe de frică, care îl adoră, dar îl scuipă de cum întoarce spatele. Ajuns într-o dregătorie importantă, marele boier etalează putere, influență, autoritate, se stabilește în capitală, dacă n-a avut și până atunci reședința acolo, și „se dedă unui lux deșănțat... risipind repede rodul jafurilor sale“, spune cu asprime generalul Langeron, dându-l exemplu pe favoritul său, marele vistier Constantin Varlaam, ce „se credea un mare senior“ și se comporta ca atare.² Critic, generalul Langeron se face că nu înțelege rostul acestui lux.

1. *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV, coord. Daniela Bușe, Editura Academiei Române, București, 2007, p. 75.

2. *Ibidem*, vol. I (2004), pp. 335 și 346.

Curtea unui conac boieresc este populată cu un număr foarte mare de slugi și robi țigani, folosiți pentru treburi mărunte. Numărul lor nu ține totdeauna de rentabilitatea economică, ci de prestigiu: cu cât sunt mai numeroși, cu atât măreția și prestigiul boierului vor fi mai mari. Când pleacă la curtea domnească, călare sau în trăsură, boierul este urmat de un alai impunător, format dintr-o mulțime de slugi care îi deschid calea și care iarna poartă masalalele ca să lumineze ulițele întunecate ale mahalalelor. Toată această fală, susținută de un comportament milostiv față de cei mulți, aduce nemurirea visată, așteptată, cumpărată cu multă dărnicie: „boierul au fost bun pentru țară, afprositos și foarte galanton și cu milostivire multă, cum și copiii dumisale sunt“, scrie la 20 noiembrie 1817, într-o zi de marți, Grigore Andronescu, când avea să se stingă din viață, după un exil forțat, bătrânul boier Constantin Filipescu, atât de hulit de generații ruși, dar, iată, iubit de norod.¹

Multe dintre instituțiile culturale ale primei modernități s-au născut ca urmare a inițiativei acestor boieri generoși. Aș aminti aici doar de primul institut agronomic ridicat la Pomârla, pentru copiii săraci, inițiativă susținută de marele halman Anastasie Bașotă. Boierul donează institutului o mare parte din averea sa. Sau Orfanotrofia și Institutul Gregorian din Iași, prima școală de moașe, ridicate prin grija și susținerea financiară a boierilor Ghica. Apoi gesturile caritabile individuale sunt la fel de importante prin donații, de obicei testamentare, care contribuie la ridicarea de școli și alte instituții de învățământ. Să-i amintim aici doar pe frații Gheorghe și Neculai Codreanu, care testează întreaga avere în scopul înființării unor școli: primul pune bazele unei școli latine la Bârlad, cel de-al doilea prevede ridicarea unei școli de fete, a unui spital și a unei capele, tot

1. *Însemnările Androneștilor*, ed. cit., p. 47.

la Bârlad. Neculai Codreanu susține, de asemenea, financiar constituirea a două catedre: una de italiană și alta de franceză.¹

Filotimie și slugărnicie...

„Boerii, de la Banu până la Postelnicu, sunt ca miniștri: ei oricând pot se între la Domnu, se vorbească și să șadă înaintea lui; iar cei de la Postelnicu în josu întră numai când sunt chemați, răspundu când sunt întrebați, și ședu cându capătă voia. Boierii de la Banu la Clucer de arie, atât halea, cât și mazili, ședu înaintea Domnului atât la Adunări, cât și la Divanu.”² Autorul prezumtiv al *Istoriei Țerei Românești*, redactată în jurul anului 1774, banul Mihai Cantacuzino, consemnează, foarte pe scurt, drepturile și modalitățile de reprezentare ale boierimii valahe.

Aflat între un prinț fanariot și puterea otomană, boierul a învățat să-și controleze fiecare gest, fiecare cuvânt. În public, nu spune niciodată decât ceea ce trebuie spus, ceea ce trebuie auzit, ceea ce îmbracă forma neutralității sau miezul plăcerii. Raționalitate în gesturi, raționalitate în alegerea cuvintelor, comportamente ce fac parte din nevoia sa de protecție. Într-o astfel de societate, unde teama, intriga, moartea, mazilirea sunt sentințele zilei, nu este loc pentru afectivitate și spontaneitate, ci doar pentru prefăcătorie, diplomație, suspiciune, slugărnicie. I-aș spune o „etichetă a supraviețuirii”, preluând termenul și teoria lui Norbert Elias. Ceea ce este „rezonabil”, sau „rațional, depinde în mod esențial de structurile societății”. Așadar, „rațiune nu este altceva decât efortul nostru de a ne adapta la o societate dată”.³

1. Vezi testamentele din 18 noiembrie 1837 și 30 ianuarie 1854 în Iacov Antonovici, *Documente bârlădene*, Bârlad, 1924, vol. 5, pp. 104–113.

2. *Istoria politică și geografică a Țerii Românești de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774*, București, 1863, p. 21.

3. Norbert Elias, *La société de cour*, Flammarion, Paris, 1985, p. 107.

Calcululele și măsurile de precauție ajung să domine și să formeze un comportament. Cei care i-au cunoscut pe boierii de altădată au fost impresionați de comportamentul lor: slugărnicie și ipocrizie față de domnul fanariot sau față de oricare altă persoană cu oarecare autoritate, suspiciune față de orice străin, orgoliu, infatuare, mândrie nemărginită față de ceilalți membri ai elitei sociale, autoritate și grosolanie față de cei mici.

Voi folosi mărturiile câtorva observatori externi: Alexandre d'Hauterive, secretar al prințului Alexandru Mavrocordat Firaris, generalul Langeron, William Wilkinson. Am reținut aceste observații din motive cât se poate de simple: au petrecut suficient timp în Principate pentru a nu face afirmații hazardate sau fără acoperire. Secretari princieri, generali, consuli, ei au intrat direct în contact cu această categorie socială, astfel încât să poată emite puncte de vedere, observând comportamentul boierilor.

Iată mărturia secretarului Alexandre d'Hauterive:

„Cât despre acești boieri, atât de umili când stau în picioare și cu capul gol în fața domnului și care tremură când vorbesc cu Măria Sa Vodă, își bat joc de el în sinea lor și, când ies de la Curte, spun felul lor de a gândi unor persoane care îl vor repeta domnului; zisul domn se teme mai mult de ei decât este temut «de aceștia». Îi plătește ca să tacă, acordă dregătorii tuturor celor ce nu-i stau la inimă și niște lefuri prietenilor, care ar muri de foame dacă n-ar avea puțința să-l fure, când nu le oferă chiar el mijlocul de a «putea» fura Moldova.”⁴

Aceste purtări consemnate de d'Hauterive, confirmate și de alți observatori, se regăsesc în comportamentul boierimii.

1. *Călători străini*, X, partea I, p. 692. Vezi și Daniel Chirot, *Schimburarea socială într-o societate periferică: Formarea unei colonii balcanice*, Corint, București [ediția originală: *Social Change in a Peripheral Society: The Creation of a Balkan Colony*, New York, 1976], 2002, pp. 143–144.

Sfidarea puterii are loc în orice moment. Pentru a impune o măsură, domnul are nevoie de acordul ei și, mai ales, de bunăvoința ei. Marii boieri, dregători în aparatul de stat, trebuie să fie „rugați“ pentru a duce la bun sfârșit o atribuție, trebuie împinși de la spate. Pitace domnești peste pitace domnești le cer la infinit să vină la slujbă, să ia seama la atribuțiile dregătoriei, nu numai la foloasele ei. Încercările de reformă ale lui Alexandru Ipsilanti (1774–1782) n-au avut sorti de izbândă din cauză că cei în măsură să le pună în aplicare mai întâi s-au împotrivit, nu pe față, ci prin delăsare, iar mai apoi, când vodă Ipsilanti nu mai era pe tron, nu mai aveau nici un motiv să aplice ceva ce nu le era pe plac. Ioan vodă Caragea (1812–1818) are nevoie de timp și răbdare pentru a-i face pe marii boieri ai divanului să se adune pentru adoptarea și citirea noului proiect de cod. Ceea ce lui vodă i se pare foarte important nu reușește să-i miște prea tare pe marii boieri, care se tot „prelungesc“ și nu acordă nici cel mai mic interes pentru o așa „binefacere“. La 2 octombrie 1816, domnul – după o prefață argumentată cu privire la necesitatea unei pravile „coprinzătoare desăvârșit de toate pricinile câte privesc la chinoniia norodului“ – le cere „cu de adinsul, ca să arătați toată râvna și silința spre a săvârși fără cătuși de puțin zăbavă a acestui lucru obștii folositor, care privește și pre a du«mnea»v«oastră» laudă“. ¹ Reia pitacul la 15 februarie 1817 și, iar, la 18 aprilie 1817, când constată că „împotrivă vedem că s-au făcut prea multă întârziere până acum“, ajungând până la a le fixa un program obligatoriu de lucru. Cât de respectate au fost aceste pitace din moment ce boierii au nevoie de încă un an pentru a citi proiectul și a-și da acordul la 9 iunie 1818? ² De formă. Iar pamfletul *Anaforaua boierilor*

1. *Legiuirea Caragea*, Editura Academiei Române, București, 1953, Anexa I, p. 185.

2. *Ibidem*, pp. 186–187.

pentru întocmirea pravililor, scris de marele boier Iordache Golescu, este un exemplu grăitor în acest sens. ¹

O istorie politică a perioadei va arăta că fiecare nouă domnie înseamnă noi comploturi, noi intrigi pentru înlăturarea domnului și aducerea altuia nou. Domnul e bun până la venirea lui în scaun și, apoi, chiar cei care l-au dorit se coalizează împotriva lui. ² Abia așezat în scaun, vodă nu are liniște să ducă la bun sfârșit un program. Boierimea se coalizează imediat și ia drumul Țarigradului, pentru a cere alt domn. „Vodă au murit și de a lui jale noi trebuie să ne bucurăm“, exclamă un personaj dintr-o piesă care are ca temă schimbarea domniei. ³

Istoria marelui ban Mihai Cantacuzino oferă o serie de amănunte despre această boierime permanent nemulțumită. Intrigi, dușmăanii, comploturi se fac și se desfac foarte repede. Cei până mai ieri dușmani devin repede prieteni pentru a-și atinge un scop, or scopul nu este altul decât deținerea dregătoriilor importante și aducătoare de venituri. De la partida Bălenilor și partida Cantacuzinilor și până la zeci de alte partide, ce se fac și se desfac, viața politică este dominată de permanenta frământare și coagulare în jurul puterii și pentru putere.

O altă mărturie, la fel de importantă, este cea a generalului Louis Alexandre Andrault de Langeron. Prezent în Moldova și Valahia, în calitatea sa de general în armata rusă, Langeron ajunge să cunoască foarte bine elita valahă și moldavă: „boierii din Țara Românească sunt vestiți, chiar

1. Pentru pamflet, vezi Iordache Golescu, *Scrieri alese*, ediție și comentarii de Mihai Moraru, Cartea Românească, București, 1990, pp. 140–142.

2. Pentru lupta dintre diferitele fracțiuni boierești a se vedea Cristian Ploscaru, *Originile „partidei naționale“ din Principatele Române: Sub semnul „politicii boierești“, 1774–1828*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2013.

3. Iordache Golescu, *Scrieri alese*, ed. cit., p. 132.